

Una gran cassolada per una llengua sense supeditacions ni complexos

El segle de la gran catàstrofe (VIII)

MARCEL FITÉ

Tal com ja he comentat alguna vegada, constato un fenomen ben sorpre-

nent: com més avança la ciència del llenguatge, com més progressa la reflexió i l'anàlisi a l'entorn d'aquesta facultat humana, més esquemàtiques i tòpiques esdevenen les definicions que ens ofereixen de la paraula *llengua* alguns diccionaris i manuals. En el número 37 d'aquesta revista ja vaig exposar la desconcertant i empobridora evolució que havia sofert aquest terme en els nostres principals diccionaris.

En efecte, des de Herder sabem que el lèxic d'una llengua és el recipient que conté la saviesa popular pacientment emmagatzemada a través dels segles. Si volem conèixer els costums, les creences, els interessos d'un poble, és imprescindible que ens capbussem a destriar les característiques i els matisos del seu idioma. Humboldt, més tard, ens va informar de la capacitat que té cada llengua de transformar el món en pensament per mitjà de l'energia que ell li atribuïa, i d'acord amb les seves diferents categories gramaticals i les peculiaritats de cada repertori lèxic. Whorf es va arriscar a reblar encara més el clau en afirmar que la nostra percepció de la realitat és determinada pel sistema lingüístic de cadascú: per-

La llengua és l'arxiu més antic de la història

Joan Coromines

cebo tres colors del vi (blanc, negre i rosat) perquè he rebut en herència exactament tres mots per a designar l'enorme gamma de possibilitats visuals que presenten les tonalitats del vi; i ja puc tenir els estats d'ànim interns que tingui, que únicament seré capaç de dir que em sento trist, angoixat, ensopit, neguitós, estabornit, aclaparat, atordit, compungit, astorat, esverat, esparverat, espaordit, eixorivit, descoratjat, menys-tingut, encaboriat, enrabiat, etc., d'acord amb l'inventari tancat –i no per això totalment conegut– d'estats emocionals que m'ofereix un determinat coneixement de la pròpia llengua. Una cosa semblant podem afirmar respecte a la nostra relació amb la natura i amb el conjunt de la realitat: coneixem bolets bons i dolents, perquè tots tenen unes formes i uns colors, però sobretot perquè un dia algú ens va ensenyar a designar-los d'una determinada manera. Els bolets anònims són automàticament sospitosos i no tenen cap interès per a nosaltres (difícilment ens hi fixem), fora que algun dia algú ens els presenti i ens digui quin és el seu nom de bateig i les seves característiques. Veiem les coses, doncs, a partir que som capaços d'anomenar-les i d'acord amb la manera com les anomenem.

Altres autors, de qui encara no he parlat en aquests articles, ens han ensenyat que la llengua serveix per a fer coses (Austin), per a conèixer el nostre món interior i regular la pròpia conducta (Vigotsky) o per a ordenar, estructurar i construir el coneixement (Olson). Tot i això, com he dit abans, alguns diccionaris i manuals continuen subordinant la llengua a la comunicació, com si en fos un mer instrument: «(la llengua és) un sistema [...] que serveix bàsicament per a la comunicació». En vista d'això, no m'estranya gens que, en un curs al qual he assistit no fa gaire, un flamant «comunicador», que se'ns va presentar tot ufà amb la

targeta d'ex-filòleg, afirmés que un dels aspectes que menys comptaven en l'inter-

canvi comunicatiu entre persones era el pròpiament lingüístic. La primera impressió, la mirada, el somriure, els gestos i el to de veu –va assegurar– són allò que ens proporciona el «glamour», la capacitat de persuasió, la capacitat de modificar el punt de vista de l'altre...

Ja veuen, doncs, a quin grau de prostració ha arribat la imatge de la llengua en els nostres dies, sobretot d'ençà que hom l'ha incrustada com un simple empelt en el si de la fascinant i encara poc explorada selva de la comunicació. Per què preocupar-se per parlar bé, per escriure bé, per la genuïtat d'un mot o per la llengua mateixa, si aquesta ocupa un lloc tan secundari en l'organigrama de les habilitats comunicatives? Quin interès pot tenir el domini del lèxic i de la gramàtica en un context com aquest? Per cert, sabia l'ex-filòleg que «glamour» deriva precisament de gramàtica?

Sortosament, les enlluernadores teories comunicatives que el flamant comunicador ens va exposar encara no han arribat a les lectures de les escriptures notaries, a les exposicions tècnico-científiques ni a l'aplicació de les lleis..., perquè, si no, la gent sense «glamour» podria trobar-se passant-les ben magres.

Que vegem les coses d'acord amb la manera com les anomenem no vol pas dir, però, que totes les paraules hagin de mantenir el significat estricte d'allò que originàriament els va donar la seva forma i sentit actuals. Cada paraula és fruit d'un laboriós procés de negociació, i al llarg de la seva evolució pot haver estat sotmesa a nombrosos canvis i pressions. És com si cada generació hagués anat reconfigurant imperceptiblement i pacientment el sentit i la forma dels mots, ara esmolant-los, ara envernissant-los, ara adaptant-los a noves funcions. Per això, endinsar-se en l'estudi dels diferents estrats etimològics d'un mot és com fer una excursió arqueològica a les zones

més insospitades i apassionants de la nostra memòria col·lectiva. Així, Walter Porzig explica en un dels seus llibres que la paraula alemanya *Messer* (ganivet) té la mateixa arrel que la paraula *pedra*, i que una cosa semblant passa amb la paraula de l'èuscar *aizto* (ganivet), que prové de l'arrel *aitz-to* (pedra petita), la qual ha donat també *aizkora*, que significa *destral* i, alhora, *pedra esmolada*. Un altre exemple seria el de la nostra paraula *forrellat*, que, com és sabut, en castellà, és un *cerrojo*. Aquestes dues paraules, però, a més del significat, també comparteixen l'origen. Totes dues ens remetent al diminutiu VERRUCULUM, pres, per associació formal, de la forma llatina VERU> ast. En català la paraula VERRUCULUM, modificada per la substància (ferro), hauria donat *ferrollat*> *forrellat*, i, en castellà, modificada per la funció («cerrar»), hauria donat *cerrojo*. D'exemples com aquests, en trobaríem a cabassos. Ara bé, sense necessitat d'acudir a arrels tan reculades, veurem que paraules com *ploma* (estilogràfica), *carretera*, *paper*, *armari*, *guantera*, *espartenyas*, *rellotgera* (butxaca), *revolvera* (butxaca), avui tampoc no tenen pràcticament res a veure amb l'objecte o la funció que van originar el seu nom: la ploma d'ocell, el carro, el papir, etc. Cadascuna, a més del seu significat actual, delata la història oculta i secular de la seva pròpia epopeia: el pas de la ploma primitiva a l'estilogràfica, del carro al cotxe, del papir al paper...

Dies enrere, ocasionat indirectament per la guerra de l'Iraq, es va produir un debat telemàtic força curiós. Es tractava d'escollir un nom per al soroll de llaunes, cassoles, corns, etc. que es produïa en moltes ciutats, i molt especialment a Barcelona, alguns vespres a partir de les deu. Vaig arribar tard a la discussió. En el moment que hi vaig entrar, el debat se centrava a l'entorn de dos mots: calia dir-ne «cassolada» o «casserolada»? Les raons dels respectius defensors se centraven en el fet que tant *cassola* com *casserola* eren en el diccionari i, per tant, es tractava d'uns mots que tots dos eren correctes... El problema, però, per a mi estava mal plantejat: els esvalots efectuats amb soroll de llaunes, cassoles, esquelles, corns, etc. en català sempre s'han anomenat *esquellotades*, *fer esquellots* o *esquellades*. I evidentment

no hi fa res que el xivarri es faci amb unes andròmines o altres, ja siguin cassoles, esquelles o qualsevol altre estri, ni que el diccionari ens ofereixi una definició del mot al meu entendre excessivament estricta i determinada per una anècdota puntual de l seu llarguïssim i aventurat trajecte històric. És veritat que, tal com els diccionaris solen indicar, una *esquellotada* és l'esvalot fet davant la casa d'un vidu el dia que es torna a casar, però també hi havia altres accions similars conegudes amb aquest nom, com ara les que es feien amb motiu de carnestoltes. Per tant, seria un error pensar que és la finalitat o la destinació (i no pas l'acció en ella mateixa) allò que, en aquest cas, en determina el nom.

Una carta al diari *Avui*, del dia 6 d'abril, signada per Jaume (Barcelona) i un article de Joan Solà publicat en el mateix diari el dia 10, també d'abril, a més d'algunes converses amb gent que encara manté viu l'esperit de la llengua,

L'ESQUELLA TORRATXA

em van reafirmar en el meu punt de vista. L'article de Joan Solà era clar, català i definitiu, però la carta del lector que signava Jaume em va semblar també molt significativa, perquè, tot i dur el títol de *Cassolada*, acabava, com aquell qui no diu res: «És clar que els destinataris dels esquellots actuals són...»

És una llàstima que entre tots plegats no hàgim estat prou àgils i decidits a l'hora d'intentar recuperar aquest mot, tal com probablement hauríem fet en una situació no tan condicionada per la supeditació lingüística que patim. És una llàstima, perquè aquest és un mot català, absolutament genuí i ben viu per a molts parlants de la meva

generació. I és també una llàstima, perquè, com tots els altres de què he parlat suara, a més del seu significat conjuntural, és a dir, actual, l'estudi del seu esdevenir històric ens aporta una sèrie d'informacions i de dades que constitueixen una autèntica crònica de les peripècies ocultes del mot i dels seus significats més pregons. En efecte, segons Joan Coromines, el mot germànic *esquilla* (en alt alemany *schelle*) prové d'una arrel pan-indoeuropea KAL / SKAL que significava «fer soroll, cridar, apel·lar». Aquesta arrel hauria donat el verb grec *καλεω* (cridar, apel·lar) i l'italic *con-calion*, que en llatí esdevingué CONCILIUM > reunió, assemblea. De manera que, en regirar la història secreta del mot, descobrim que les humils esquellades que han arribat fins als nostres dies havien estat en el passat un mitjà de comunicació, emprat per a convocar reunions, de primera magnitud. I és precisament això, una gran reunió, una gran assemblea, el que a mi em sembla que hi va haver en diverses poblacions catalanes aquests dies enrere.

Potser és hora, doncs, que davant la pressió asfixiant que pateix la nostra llengua, pressió que aquests dies s'anuncia que encara s'incrementarà per decret, comencem a preparar una altra monumental esquellotada —és a dir, un concili— per la llengua, i convindria que ho féssim abans que aquesta sigui esborrada definitivament d'àmplies zones del seu domini històric. Només així, si algun dia aconseguim treure-la del perill que constantment l'amença, dignificant-la i salvant-la definitivament, podrem parlar de celebrar-ho. I aleshores potser sí que fora adient que ho féssim compartint una gran cassolada (o casserolada) col·lectiva, independentment, és clar, que aquesta fos d'arròs, de conill, de peix o de cargols. ♦